
BASISINKOMEN. EEN FEMINISTISCHE VISIE.

Kitty Roggeman

Eén van de vele denkpijlers om het probleem van de werkloosheid op te lossen is een basisinkomen voor iedere volwassene, zodat men ook zou kunnen leven zonder te (moeten) werken. De idee behoort tot het groene gedachtengoed, maar internationaal is er een levendig debat aan de gang in bredere intellectuele en syndicale kringen. De bedoeling van deze bijdrage is een feministische stem te laten horen in dit debat.

Spreeken over "basisinkomen" tout court is moeilijk omdat de term niet altijd dezelfde lading dekt en iedereen het begrip wat anders inkleurt. Ik wil me hier echter niet inlaten met al de interpretatiemogelijkheden en de verschillen in wat men er nu eigenlijk mee bedoelt. Hiervoor verwijs ik naar o.m. naar de publicaties van Philippe Van Parijs (1, 6, 7).

Ik wil de term hier reduceren tot het kernprincipe en dat ter discussie stellen. Dit kernprincipe is: iedereen heeft onvoorwaardelijk recht op een inkomen dat hem/haar automatisch uitbetaald wordt zonder dat hij/zij ervoor heeft gewerkt of bewezen heeft geen werk te kunnen vinden. De discussie rond dit principe ligt enerzijds op het vlak van de (economische) haalbaarheid, anderzijds op het vlak van de (sociale) wenselijkheid. Zou het kunnen, en zou het goed zijn? En hierbij mogen we niet uit het oog verliezen dat het basisinkomen in de eerste plaats naar voren geschoven wordt als remedie tegen de groeiende werkloosheid.

Werk is meer dan werk.

De wenselijkheid van een basisinkomen kan onderzocht worden vanuit verschillende invalshoeken. Is het ethisch verantwoord dat een deel van de mensen "moet" werken terwijl de anderen betaald worden om "niets te doen"? Is het rechtvaardig aan iedereen evenveel basisinkomen te geven: verhoogt men zo niet het inkomen van wie toch al heel wat heeft terwijl men aan de minder begoeden een doekje voor het bloeden geeft? Is een maatschappij gebaat bij het opsplitsen tussen werkenden en niet werkenden? Moeten we onze arbeidsethos niet herzien, of onze invulling van het begrip "werk"? Al deze aspecten zijn reeds ruimschoots onderwerp geweest van een vruchtbare en interessante discussie die ik hier niet wil herhalen. Weer verwijst ik naar de uitgebreide literatuur terzake.

Wel wil ik stilstaan bij de invalshoek: is de invoering van een basisinkomen wenselijk voor vrouwen. Mijn stelling is dat vrouwen er niet beter zullen van worden, wel integendeel.

Sinds de opkomst van het feminisme in zijn vroegste vormen, en in de brede beweging die als één van de meest fundamentele sociale bewegingen van onze eeuw de geschiedenis zal ingaan, stond het recht op arbeid centraal. Voor vrouwen van alle strekkingen was dit een fundamentele eis. Werk was een *conditio sine qua non*, economische zelfstandigheid een hefboom naar emancipatie en gelijkwaardigheid. Dat de realiteit van de arbeidsomstandigheden en de ongelijke behandeling vaak erg onbevredigend waren, heeft vrouwen niet tegengehouden zich massaal aan te bieden op de arbeidsmarkt. Ondanks de economische crisis van de jaren '70 is het aantal werkende vrouwen gestegen van 31% van de tewerkgestelde beroepsbevolking in 1970 naar 39% in 1988 (2), en dit cijfer stijgt gestaag. Vooral dat van de jonge vrouwen, van 25 tot 35 jaar, nochtans de leeftijd waarop zij jonge kinderen hebben: van deze categorie werkt ca 70%. (2) Vrouwen hebben zich niet alleen op de arbeidsmarkt begeven uit ambitie. Vaak was het uit financiële noodzaak: er zijn twee (gemiddelde) inkomens nodig in een gezin met twee kinderen om een redelijke levensstandaard op te houden (en dit wil niet zeggen grote luxe, maar "bescheiden" behoeften op het vlak van hogere studies voor de kinderen, af en toe een vakantie, min of meer comfortabel wonen, vrije-tijdsbesteding). Niet alleen de gezinnen zijn er beter van geworden. Voor vrouwen heeft de doorbraak op

de arbeidsmarkt een financiële autonomie meegebracht die hen grotendeels bevrijd heeft van afhankelijkheid van de partner.

Daarnaast heeft werk vrouwen ook de de voldoening bezorgd van een maatschappelijke rol en status. Want werk is ook niet uitsluitend een kwestie van geld. Het produceren van goederen en het leveren van diensten is noodzakelijk voor de algemene welvaart van de gemeenschap. Daartoe nuttig bijdragen en ervoor beloond worden met respect en een eerlijk deel van de "opbrengst", is fundamenteel voor de menselijke waardigheid en de betrokkenheid op de groep. Laat me hier André Gorz citeren in een belangrijke bijdrage tot de discussie over het basisinkomen: "... income and membership in a microsocial community are not enough to make you feel that you are a citizen, anyone else's equal, and participating fully in that society. To feel anyone's equal, you also need to feel that you are useful to that society as a whole, and that it needs whatever skills or capabilities you may have. In other words, you need a job and, what is more, not any kind of casual job like walking someone's dog, shoe shining, or selling flowers at street corners." (3)

Vrouwen hebben eeuwen lang het ongetwijfeld nuttige "randwerk" gedaan, gratis of tegen zeer lage financiële beloning. Zij hebben aan den lijve ondervonden dat zij daarom niet echt meetelden, de tweede sekse waren en niet deelden in de macht en in de (democratische) besluitvorming. Zij weten wat het betekent als tweederangsburger, met geen of een minimaal inkomen en weinig zelfbeschikkingsrecht, te moeten leven. Vrouwen zijn geenszins geneigd zich, om welke reden dan ook, en met welk zoethoudertje dan ook, terug te laten dringen van de vaak zo moeizaam verworven positie.

Een verkapt huishoudloon.

Want dat zal absoluut voorspelbaar gebeuren bij het invoeren van een basisinkomen. Immers, in de meeste voorstellen gaat het, zeker in een overgangsfase, over een minimumuitkering waar men niet zelfstandig van kan leven. Van Trier en Van Parijs spreken van 10.000 Fr tot 15.000 Fr (1), Vera Dua van Agalev stelt op termijn 25.000 Fr voor. (4) Daarnaast zal de keuze bestaan om zo nodig een bijkomend inkomen uit arbeid te verwerven. Het ligt het voor de hand dat er een duale situatie zal ontstaan: diegenen die een goed betaalde, full-time job weten te bemachtigen, en diegenen voor wie er geen werk is, en die zich moeten tevreden stellen met

een basisinkomen. Dit bedrag zal hen geen werkelijke financiële autonomie geven; het kan een bijdrage zijn in het gezinsbudget, als aanvullend inkomen. Een alleenstaande "mag" dat basisinkomen aanvullen met allerlei occasionele of part-time jobs. Er zal een heel circuit ontstaan van "grijs" werk voor lager geschoolden, met alle gevolgen van dien: onvoldoende controle op de arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden, willekeur van de werkgever, afbouw door overheid en werkgever van sociale voorzieningen zoals bijvoorbeeld de kinderopvang. Het hoeft geen betoog dat deze uitholling van het recht op arbeid eerst laaggeschoolden en vrouwen zal treffen. Vooral vrouwen met een goed verdienende partner zullen "kiezen" voor een basisinkomen, dat aldus een verkapte premie voor "vrouwen aan de haard" zal zijn voor wie het zich kan veroorloven. Onder druk van de nog steeds heersende rolpatronen zullen werkgevers, partners, de omgeving vrouwen aanzetten de "slopende" combinatie van werk en gezin op te geven en opnieuw de zorgarbeid in het gezin als volwaardige taak op zich te nemen.

Als er maar werk voor één op de twee is, en de kinderopvang onbetaalbaar of onbereikbaar, dan zal de rekening vlug gemaakt zijn. Mannen verdienen nog steeds 30% meer dan vrouwen, dus het is niet moeilijk om uit te maken wie er het best stopt met werken. Groene politici zien dit als een voordeel en spiegelen de vrouw "echte" keuzemogelijkheden voor en een herdenken van de zin van onbetaalde zorgarbeid. Het heet dat "... het emanciperend effect van de arbeidsmarkt relatief is" en dat men zichzelf ook kan waarmaken in onbetaalde arbeid binnenshuis (5). Van Parijs geeft toe dat een basisinkomen vooral voor vrouwen interessant zal zijn " qui aujourd'hui accomplissent sans rémunération aucune un travail souvent lourd et ingrat" (6). En in een vroegere publicatie stelt hij zelfs het emancipatorisch effect voorop van een "minimum d'autonomie financière". Zo kan men vermijden, stelt hij "de tomber dans l'un des deux travers suivants: soit encourager les femmes à se replier sur leur foyer, ce qui les enferme dans la cellule familiale; soit contraindre toutes les femmes à accepter un emploi en dehors de chez elles, ce qui équivaut à un travail forcé." (7) Beide redeneringen gaan eraan voorbij dat arbeid één van de fundamentele rechten van de mens is en dat vrouwen niet gebaat zijn met een minimum aan financiële tegemoetkoming om economisch zelfstandig te kunnen leven. En dat laatste willen vrouwen meer en meer: 70% van de aanvragen tot echtscheiding komen van vrouwen, 1 op 10 van de Vlaamse gezinnen zijn éénoudergezinnen van vrouwen met kinderen, waarvan de helft in armoede leeft (8). Ook deze - soms noodgedwongen - keuze voor zelfstan-

digheid moeten vrouwen kunnen maken zonder in armoede te vervallen. De veralgemeende invoering van een basisinkomen en de daaraan gekoppelde uitholling van een evident recht op arbeid kan alleen nadelige gevolgen voor hen hebben. Het loskoppelen van arbeid en inkomen is principieel een slechte zaak voor vrouwen: het zet de klok terug naar een nieuwe financiële en maatschappelijke afhankelijkheid. Het betekent de last van de oplossing van de werkloosheid grotendeels afwentelen op de rug van de vrouwen in naam van een zogenaamd nieuwe arbeidsverdeling die hen als een zegen wordt aangeprezen.

Arbeidsuurvermindering.

Natuurlijk kan men niet voorbijgaan aan de dubbele belasting van buitenshuis werkende vrouwen. Tijdsbestedingsonderzoeken tonen aan dat vrouwen nog steeds meer dan drie kwart van het huishoudelijk werk voor hun rekening nemen, ook als ze een volledige job buitenshuis hebben (9). Dat betekent werkweken van 60 tot 70 u per week, en terecht stelt de groene beweging - samen met de vrouwenbeweging en de vrouwencommissies in de vakbonden trouwens - dat dit geen leven is. Het antwoord van de vrouwenbeweging hierop is echter altijd geweest, en was dat weer op de laatste vrouwendag (november 1994): algemene arbeidsduurverkorting, met behoud van loon.

Dit voorstel botst op twee bezwaren: 1. onbetaalbaar, en 2. het is niet evident dat mannen de aldus vrijgekomen tijd zullen gebruiken om meer verzorgende gezinstaken op zich te nemen.

Argument 2 geldt evenzeer voor de oplossing basisinkomen: de heersende rolpatronen en de arbeidsmarktstructuur zullen maken dat het in overgrote meerderheid mannen zullen zijn die bijkomend betaald werk zullen willen doen en aan hun vrouw de onbetaalde gezinsarbeid met eventueel occasioneel aanvullend deeltijds werk zullen overlaten. Arbeidsduurverkorting zal de stereotiepe rolverdeling niet meteen opheffen, maar een fundamenteel verschil is dat een vrouw met een volwaardig eigen inkomen veel sterker staat om een gelijkwaardige werk- en zorgverdeling binnenshuis af te dwingen, of uit de relatie te stappen als haar dat niet lukt.

Argument 1, arbeidsduurverkorting is onbetaalbaar, brengt ons bij het tweede luik van de problematiek, nl de haalbaarheid van het voorstel basisinkomen voor iedereen.

En het geld?

In diverse voorstellen staan diverse blauwdrukken van hoe zo'n basisinkomen voor iedereen te financieren.

Volgens Vera Dua (Agaley), moet er een grondige herdenking van het belastingstelsel en van het sociale zekerheidssysteem komen, op basis van een herverdeling van inkomens uit arbeid, kapitaal en vermogen. Philippe Van Parijs ziet eerder heil in een herverdeling van de pot vervangingsinkomens (werkloosheidsuitkeringen). Hij veronderstelt dat het aantal werklozen zal verminderen, omdat werkgevers eerder zullen geneigd zijn mensen in dienst te nemen voor een aantal uur per week (= goedkoper). Voor het overige zouden deze deeltijds tewerkgestelden dan kunnen terugvallen op hun (aanvullend) basisinkomen. Anderen maken nog andere constructies die het de staat mogelijk moeten maken om besparingen te realiseren op een aantal bestaande uitkeringen, ten voordele van een basisinkomen voor iedereen.

Hiertegen een aantal bezwaren. Ten eerste bestaat de vrees dat een basisinkomen voor iedereen grotendeels gefinancierd zal worden op de rug van de steuntrekkenden van vandaag. Het is niet denkbeeldig dat zij het in de toekomst met een basisinkomen moeten doen, in plaats van een met vervangingsinkomen, vooral waar het werkloze samenwonenden - lees in meerderheid vrouwen - betreft. Ten tweede lijkt het erop alsof alleen de werknemers financieel opdraaien, terwijl er van de werkgevers geen enkele bijzondere inspanning gevraagd wordt. Integendeel, het wordt hen gemakkelijker gemaakt mensen tijdelijk en à la carte te werk te stellen, want niemand is veroordeeld tot absolute armoede, men heeft altijd recht op een minimum. Ten derde kan men argumenteren dat als er geld is voor een basisinkomen, er a fortiori ook geld kan worden gevonden voor een arbeidsduurverkorting. Alleen moet men dan waarschijnlijk de moed hebben andere geldstromen aan te spreken en een reële arbeids- en inkomensherverdeling ter discussie te stellen.

Dit vraagt een ander discours en vooral een ander uitgangspunt. Dat vraagt het serieus in vraag stellen van de "evidentie" dat er geen full-time

werk meer zou zijn voor iedereen. Er is werk genoeg, er is zelfs veel te veel werk, en er is nog zoveel werk dat zou moeten gedaan worden maar waar geen geld voor beschikbaar wordt gesteld en dat naar vrijwilligers wordt doorgeschoven.

Nadenken over herverdeling van de betaalde arbeid en de, merendeels door vrouwen geleverde, onbetaalde, zorgarbeid, hoeft niet te leiden naar een opnieuw ophemelen van onbetaald werk in naam van een nieuwe (?) menselijkheid en onbaatzuchtige dienstbaarheid. Men kan ook de denkspite volgen volgens dewelke een herwaardering van (zorg)arbeid ook werkelijke gevaloriseerd mag worden in geld. Dit is geenszins een toegeving aan de monetarisering en de toenemende greep van de economie "die alles in geld uitdrukt", maar een maatschappelijke keuze die zorg niet uitsluitend als een individueel gezinsprobleem op vrouwen afschuift, maar als een collectieve bekommernis waar de hele maatschappij meer verantwoordelijkheid voor draagt en dus ook middelen moet voor over hebben. Dit betekent enerzijds een rechtvaardige honorering en menswaardige professionalisering van de zorgarbeid, anderzijds een arbeidsduurverkorting.

Alleen zo kan het probleem van de werkloosheid én van de zorgarbeid opgelost worden op een voor vrouwen eerlijke manier: herverdeling van het werk op beide terreinen, met behoud van een volwaardige financiële autonomie voor iedereen.

NOTEN

- (1) Van Parijs Philippe (red.), *Arguing for Basic Income*, Verso, London, New York, 1992.
- (2) *Vrouwen in de Belgische Samenleving*, 1991, Een publicatie van de Staatssecretaris voor Maatschappelijke Emancipatie.
- (3) Gorz André, *On the Difference between Society and Community, and Why Basic Income Cannot by Itself Confer Full Membership of Either*, in: Van Parijs, o.c.
- (4) Schoppenvrouw, maart 1994.
- (5) Vogels Mieke en Geysels Jos, *Politieke Herbebossing*, Hadewich, 1993.
- (6) Van Parijs Philippe, in: *Reflète et perspectives de la vie économique*, Bruxelles, janvier 1994.

- (7) Van Parijs Philippe, Utopie pour le temps présent, in: L'Avenir: Etat des lieux, 1992.
- (8) EG Rapport 1989.
- (9) Renard R., Gilles D., Joossens L., De huishoudelijke produktie van de Belgische gezinnen, Rapport OIVO, Brussel, 1990.